

Cuvânt înainte.....	VII
Introducere.....	VIII

Epoca atelierelor – secolele al XIV-lea și al XV-lea	10
O meserie moștenită	10
<i>În chenar: Continuitate familială și progres social</i>	11
Talent sau abilitate? O lungă ucenicie	12
Munci fizice	12
Primele responsabilități	14
<i>Bottega și cultura</i>	14
<i>În chenar: Tehnicile picturii medievale</i>	15
Călători de cursă lungă	18
Obiecte diverse	18
<i>În chenar: Artiști și călători</i>	19
<i>În chenar: O industrie florentină: lăzile pictate (cassoni)</i>	20
Tradiție și inovație	21
O revoluție: folosirea uleiului	21
O nouă deschidere teoretică	22
<i>În chenar: Primele tratate despre artă</i>	23
Reprezentarea corpului: umbre, proporții	24
<i>Trompe l'oeil: Începuturile perspectivei</i>	24
Imitarea naturii...	26
O știință nouă: anatomia	26
<i>În chenar: O enigmă descifrată treptat: scheletul uman</i>	28
...și școala anticilor	29
Ruine romane	29
Vestigii închipuite sau reconstituiri	30
Limitele unei culturi	31
O cultură mediatizată	32
Pictura și sculptura – „arte manuale”	33
<i>În chenar: Bibliotecile artiștilor</i>	33
Alegerea subiectelor: mijlocirea umaniștilor	34
David, Sfântul Gheorghe și calul	34
Un comanditar discreționar: Isabela d'Este	35
<i>În chenar: Mantegna și umaniștii: Lupta dintre Vicii și Virtuți</i>	36
Adevăratul statut al pictorului: simplic executant sau autorul concepției?	38
Un exemplu: Sandro Botticelli	38
Imaginea artistului: punctul de vedere al comanditarilor	39
<i>În chenar: Botticelli și alegoria erudită: Calomnierea lui Apelles</i>	40
O componentă a comenzii: contractul	42
Clauze materiale	43
Mâna maestrului	43
<i>În chenar: Culoarele în pictura medievală</i>	44
Un caz special: pictorul de Curte	46
<i>Pictor regis sau „furnizorul Curții”</i>	46
Sarcini diverse: exemplul lui Leonardo da Vinci	46
O recompensă a meriului: înnobilarea	47
O „prietenie” adevărată cu cei mari	49
Artiști siguri pe ei	50
Pictorul în oraș: un statut mai puțin elevat?	50
Afirmarea individualității: apariția semnăturii	51
Imaginea pictorului: autopotretul	52
Vremea genilor – secolul al XVI-lea	54
Artiștii: un mediu masculin, născut din cel meșteșugăresc	54
O excepție: pictorițele	54
Un mediu social neschimbat	55



Un nou spirit comercial	55
Anvergura atelierelor și raționalizarea muncii	55
<i>În chenar: O dinastie artistică: familia Bruegel</i>	56
O cultură generală superioară	59
Noi moduri de ucenicie: desenul și studierea măștrilor	59
<i>În chenar: O întreprindere capitalistă: atelierul lui Tizian</i>	60
Importanța formării teoretice: exemplul lui Michelangelo	62
Accesul la învățătura umanistă	63
Pasiunea pentru Antichitate	64
<i>În chenar: Vasari, pictor și om de litere</i>	65
Problema subiectului	66
Pictura, o artă nobilă?	66
Umaniști și artiști: o relație mai deosebită	67
Michelangelo, sau ultima oră a picturii în frescă	67
<i>În chenar: Școala din Atena</i>	68
O nouă dezbateră: „deceța”	70
Către un control al picturii: Contrareforma	71
<i>În chenar: Motive scandalozose în Judecata de Apoi</i>	72
Realitatea: artiști la cheremul vremii	75
Artiști săraci	75
Nenorocirile timpului	75
Profesia de pictor într-o țară protestantă: exemplul lui Holbein	77
<i>În chenar: O tehnică nouă: gravura</i>	78
Un comportament inventat: modelul „marelui artist”	80
Chestiunea financiară: mitul dezinteresării	80
Pictura contra sculpturii	81
Un ideal: mare senior	82
Titluri de glorie și locuințe elegante	83
O glorie fragilă	85
Refuzul presiunilor protectorilor	86
O nouă pretenție: dreptul la lucrul în tihnă	86
<i>În chenar: Rosso Fiorentino, un destin tragic</i>	87
Un ultim capriciu: creația ca secret	89
<i>În chenar: Antagonismele dintre artist și mecena. Michelangelo și Iuliu al II-lea</i>	91
Extravaganța – o opțiune	92
Băieți răi și nevrotici	92
Chefii și ușurateci	93
<i>În chenar: Artistul și pornografia: stampele erotice</i>	95

Academiile gloriei – secolele al XVII-lea și al XVIII-lea

Experiența excentricității	96
Tabăra desfrânaților: Caravaggio și caravaggiștii	96
Viața liberă a „Fraților de bandă”	97
<i>În chenar: Iconografia caravaggescă sau opțiunea pentru naturalism</i>	98
Pictorul cumpătat, sau reacția antiboemă	100
Opțiunea pentru rânduială în viață	100
O viață privată ireproșabilă	101
Un secol mai libertin: al XVIII-lea	103
<i>În chenar: Portretul pictorului cu soția: o imagine gândită mult timp</i>	104
Un model: artistul savant	106
O formație finalizată mai bine	106
Un ideal de erudiție	107
<i>În chenar: Cele două autoportrete ale lui Poussin</i>	109
O nouă concepție despre opere	110
Subiecte mai savante	110
Știința perspectivei	110
<i>În chenar: O carte de embleme pentru artiști: Iconologia lui Cesare Ripa</i>	111
Anatomia și pasiunile	112
Nașterea Academiei	113
Cererea domnului Charmois	113
„Libertatea redată artelor”, sau sfârșitul corporației	113
O „lecție” educativă în întregime nouă	115
Ierarhia genurilor, ierarhia artiștilor	116
Codificarea: reguli pentru creație	116
Strategii și evaziuni	117



Călătoria în Italia și influența modelului francez	119
Primele mari migrații	119
O instituție de pionierat: Academia Franceză la Roma	119
Dictatul Antichității, sau febra neoclasică	120
Rezistența la modelul clasic	121
Spaniolii și flamanzii	121
Spania: triumful tardiv al Academiei San Fernando	122
Anglia: către Royal Academy	123
<i>În chenar: Italia și lumea engleză</i>	125
Un caz particular: Olanda calvinistă	126
Primatul portretului	126
O cultură mai specializată	127
Importanța tehnicii: pastă plină sau finisaj meticulos	129
<i>În chenar: Un subiectul favorit: atelierul pictorului</i>	130
Triumful aparent al artistului-curtean	132
Sustinătorul poziției oficiale: pictorul de Curte și alți artiști rentieri	132
Cazul lui Velázquez	133
Realitatea: deziluziile unui model	134
Opțiunea libertății: artistul departe de Curte	137
Rubens: independența înainte de orice	137
Poussin: dulceața Italiei	138
Pictorul în căutarea publicului: în comercializarea operelor	138
Producție vastă sau tablouri puține	138
Primejdiile libertății: falimentul lui Rembrandt	140
Pictorii din Nord, primii negustori de artă	141
Alternativa la <i>bottega</i> : <i>showrooms</i> și galerii de expoziție privată	142
Începuturile comerțului de artă, între necesitate și dispreț	143
„Salonul” și publicul numeros	144
<i>În chenar: Saloanele și începuturile criticii de artă</i>	145
Negocieri specializate	146
Salonarzi și refuzați (Pierre Wat)	148
Ateliere la Academie	148
Începuturile Școlii de Belle-Arte	148
Ședințe de poză în atelier: „studiul pe motiv”	149
Consacrarea: Premiul Romei	150
Anglia și Germania: lucrul pe motiv	152
<i>În chenar: Școlarizarea artiștilor francezi: un conservatorism durabil</i>	153
<i>În chenar: Practica voiajului: noi orizonturi</i>	154
Triumful oficialilor	156
Salonul	156
<i>În chenar: Critica de artă în secolul al XIX-lea</i>	157
Refuzați celebri: rigorile Salonului	158
<i>În chenar: Bătăliile Salonului: clasicismul contra romanticilor</i>	159
Revanșa refuzaților: crearea Saloanelor paralele	162
Viata artistică în afara Franței	163
Artistul și comanda publică	164
Artistul în pas de paradă: stilul Empire	165
Monarhia din iulie și arta durabilă: noile muzee	165
<i>În chenar: Sacralizarea lui Napoleon</i>	166
Recunoașterea modernității. O evoluție lentă	168
Un nou debușeu pentru artist: victoria comerțului	170
O figură nouă: amatorul burghez	170
Strategia artiștilor: seducerea amatorilor	170
Negustorul, rețeaua indispensabil pentru artist	171
<i>În chenar: Realitatea și limitele unui personaj: Gustav Courbet, un artist revoltat?</i>	172
Triumful negustorului: generația impresionistilor	174
Dificultăți de durată: artistul modern și sărăcia	175
<i>În chenar: Scriitorii, criticii de artă ai impresionismului</i>	175
Spre un nou model al artistului	176
Un nou-venit de seamă: artistul fotograf	177
<i>În chenar: Fotografia „artistică”</i>	178
Artiști neapreciați, artiști necunoscuți	179
Departee de capitale	180
Geografie pariziană: cartierele pictorilor moderni	181
Sălbaticul sau solitarul	182
<i>În chenar: Nebunia lui Van Gogh</i>	185



Epoca avangardelor (Philippe Dagen)	186
Aventurile picturii	186
Artistul și artizanii: amestec de tehnici picturale	186
<i>Papiers collés</i> și introducerea mărcilor	187
Posteritatea colajelor: triumful resturilor	188
Problema meșteșugului: o miză estetică de anvergură	189
După 1945: tăieturi, stropi și amprente	191
Tehnici multiple de a picta: a zgâria, a răzui, a freca, a arde sau a împleti	191
Călătoriile fotografului	193
Fotograful, un artist al cărui atelier este lumea	193
O altă raportare la temporalitate	194
Fotoreporterul, sau memoria critică a timpului	195
Metamorfozele realului: „recreările fotografice” și posteritatea lor	196
Între artificiu și realitate: întoarcerea la studio	197
În spațiu	198
Vicisitudinile bronzului	198
Marea întoarcere la lemn	199
<i>În chenar: Sfârșitul tradiției: Rodin</i>	200
Sculptura de asamblaj, sau triumful resturilor	202
După cel de al doilea război mondial: dinamism și monumentalitate	202
Duchamp și <i>ready-made</i> : sfârșitul operei de artă?	203
Neoduchampienii sau instalațiile de obiecte	204
<i>În chenar: Video sau bruijalul categoriilor</i>	205
Formația: falimentul sistemelor tradiționale	206
Tinerimea împotriva Academiei: exemplul Franței	206
Die Brucke și Der Blaue Reiter: departe de drumurile bătătorite	206
<i>În chenar: Un învățământ altfel decât celelalte:</i> <i>Bauhaus și Black Mountain College</i>	207
Abandon: perioada interbelică și postbelică	208
Experiențe exterioare: „Academiile libere” franceze	208
Semne exterioare: artistul în afara convențiilor	209
Noul cartier al artiștilor la Paris: Montmartre	209
<i>Rive gauche</i> : cartierul Montparnasse	210
Exemplul New Yorkului: <i>lofts</i> și triumful lor	211
<i>În chenar: Geografia pariziană a suprealismului</i>	211
Panoplia vestimentară: haina artistului de avangardă	212
<i>În chenar: Extravagante găтели ale capului: rolul femeilor</i>	213
Viață de artist: moravuri obligatoriu descătușate	213
Picasso și muzele	214
Perioada interbelică: revindicarea libertății	214
Cosmopolitisme	216
Înainte de 1914: un internaționalism convins	216
Dificultățile perioadei interbelice	218
După război: un nou internaționalism	218
<i>În chenar: Artiștii în fața nazismului</i>	219
Avangarde	221
Vremea injuriilor	221
De la o generație la alta	222
Locuri noi de expoziție: galerii contra Saloane	223
Sprâjinul criticilor	223
<i>În chenar: Artistul și tehnicile imprimării</i>	224
<i>În chenar: Kahnweiler, Apollinaire și avangardele</i>	225
Alianța între arte	226
Schimbare de continent: triumful New Yorkului	226
A fi artist astăzi (Philippe Dagen)	228
Între preaplin și vid	228
Pierderea contextului	228
Moartea anunțată a artei	229
Reîntoarcerea realului: o cultură vizuală radical diferită	230
O artă a amneziei: televiziunea contra muzeului	230
Fotografia, între uzajul critic și consum	231
Pictură și imagine mecanică: confruntări și deturnări	232
O industrie a culturii	233
Arta contemporană versus „consumul cultural”: o rezistență dificilă	233
Indice	235
Bibliografie	239



Cuvânt înainte

Pictura – din tainele atelierelor. Titlul acestei cărți sună ca o invitație. El îi propune cititorului să-și abandoneze poziția de spectator pentru a deveni, virtual, intimul și confidentul artiștilor – al pictorului în primul rând, dar și al sculptorului, gravurului, fotografului, teleastului, căci am ținut să dăm Cezarului ce este al Cezarului în bogăția și varietatea creației artistice.

Tonul acestei cărți diferă, fără îndoială, de cel al manualelor de artă tradiționale. Ea se situează în continuarea unui prim volum (*Pictura – secrete și dezvăluiri*) al cărui scop era acela de a permite celui care îl citea să depășească plăcerea inițială, esențială, pe care o produce contactul cu opera de artă urmărind căile prin care artistul a reușit să trezească această emoție. Invitat în „laboratorul” unde se concep sau se fabrică operele, cititorul, transformat în vizitator, va avea posibilitatea, în acest al doilea volum, de a se afla în intimitatea artiștilor.

Prezentarea cronologică îi va permite să viziteze atelierul medieval – cel al creației colective – să afle secretele artiștilor Renașterii – primul moment al creației solitare – să împărtășească preocupările și aspirațiile pictorilor din perioada Academiei și revoltele lor din secolul XX. Urmărind textul și prin intermediul reproducerilor care reprezintă o demonstrație a unor probleme precise, într-un mod care se vrea extrem de concret, cititorul poate descoperi viața artiștilor, le poate analiza poziția socială, economică, le poate evalua formația, cultura. În același timp, el va cunoaște relațiile artistului cu „publicul”, adică cu aceia care văd operele în biserici și în alte monumente publice, în „Saloane”, galerii, muzee, cu aceia care cumpără opera, comandarii sau colecționarii, cu „piața de artă”. Textul acordă un loc important tehnicilor, de la cele vechi (frescă, ulei, miniatură, *tempera*), la procedeele moderne (colaje, *dripping*, fotografie), respectiv de la practicile tradiționale la execuția cu *paintbox*, trecând prin *rayogramele* și fotomontajele interbelice. Textul insistă pe raporturile dintre artiști și intelectualii timpului: de la umaniștii Renașterii la poeții, filozofii și scriitorii de astăzi, fără a-i uita, bineînțeles, pe cei care scriu despre artă, fie pentru a însoți sau a inspira creația, fie pentru a o comenta – de la primii teoreticieni ai artei la „critica” de artă contemporană.

Dorința noastră este ca, la sfârșitul drumului, cititorul, așezat în centrul vieții de zi cu zi a artiștilor și în procesul viu de creare a operei, să învețe „să vadă” mai bine, să aprecieze altfel, și mai complet, operele. Să poată, la terminarea lecturii, să întrețină cu acestea, fie că aparțin trecutului sau zilelor noastre, un dialog mai complex, bazat pe delectare, dar și pe contemplația intimă, care reprezintă adevăratul mod de înțelegere a operei de artă.